

Csizmadia Ervin

Mind elégtelen

A mostani korszaknak – amelyben látszólag minden a feje tetejére állt – van egy nagy előnye. Világosan új dichotómiákat rajzol ki, és nagyon látványosan megmutatja, hogy a régiekkel nem tudunk sokat kezdeni. Rögvest megpróbálok megvilágítani, mi ez az új dichotómia, de előtte röviden a régiekről.

A 19. századból két ilyet örököltünk meg. Az egyik a baloldal és a jobboldal, a másik a liberalizmus és a konzervativizmus közötti törésvonal. Nem kell a politikatudomány doktorának lennünk, hogy első ránézésre is észleljük: míg az előbbiben a liberalizmus hiányzik (hiszen bal- és jobboldalról van szó), addig az utóbbiból a baloldal marad ki (hiszen a liberalizmus és a konzervativizmus egyike sem baloldali). De persze nem csak ez a baj ezekkel. Hanem az is, hogy valóban 19. századi képletek. Az a gondolkodás, amit megörököltünk, arra épít, hogy a dichotómiák két oldalán egyforma gondolkodási logika áll, s ha van is különbség bal- és jobboldal, liberalizmus és konzervativizmus között, az döntően ideológiai. Az egyik így, a másik úgy látja a világot; az egyik több hangsúlyt helyez az államra, a másik az egyénre. Az egyik a vallásra, a másik állam és egyház elválasztására. És ragozhatnánk.

Csak hogy ez a fajta öröklött megközelítés nagy részben irreleváns. Ezer dolgot nem magyaráz meg. Legfőképpen arra nem reflektál, hogy egy adott társadalomban egyre erőteljesebben kirajzolódik egy másik dichotómia. Egyre erőteljesebben tömörülnek az emberek két csoportba – ideológiáktól függetlenül. Az egyik csoport belpolitika-fókuszú, és az érdeklő, hogyan lehet egy adott országban a liberális demokráciának megfelelő intézményeket működtetni. A másik csoport viszont külpolitika-fókuszú, és azzal foglalkozik, milyen folyamatok zajlanak a világban és ez hogyan hat az adott ország belső helyzetére.

A belpolitika-függőek alig reflektálnak a külpolitikára; a külső erőter vizslatói alig érzékenyek a belső folyamatokra. Ez a 21. század egyik legérdekesebb kihívása. Merthogy a megvalósult liberális demokráciák korában újratagolódnak a népeesség. Már nem az a kérdés, valaki bal- vagy jobboldali, konzervatív vagy liberális-e. Hanem az,

hogyan a belső vagy a külső tényezőt tartja-e meghatározónak. Amikor a mai nemzedékek eszmélkedtek, és magukba szívták a demokratikus gondolatot, a kérdésre a válasz nem volt vitás. Amikor Kelet-Közép-Európa demokratizálódott, mindenki abban a hitben élt, hogy a demokrácia egy belpolitikai projekt. Sokat beszélünk arról, hogy Fukuyama gondolati paradigmájában a történelem 1990 körül „véget ért”, de sokkal ritkábban arról, hogy a történelemmel a külpolitikát is eltemettük. Hiszen ha a liberális demokrácia egyetemes, akkor külpolitikára (amely egymáshoz képest eltérő pályán álló nemzetek egymás mellett élése) nincs szükség. Mindent eluralt a belpolitika, vagy másképpen az intézmények gondolati paradigmája, és 30 éve mást sem csinálunk, mint azt próbáljuk bebeszélni magunknak, hogy a liberális demokrácia külpolitika nélkül, egy szép, egyetemes belpolitikai fejlődést rajzol ki.

De maga az élet cáfolt rá erre a rendszerváltáskori elképzelésre. Ugyanis az derült ki, hogy a belpolitika nem olyan erős konszenzus, mint hittük. A liberális demokrácia intézményes doktrínája nem tudott mindenkit egy táborba hívni, s sokan ebből kimaradtak. S nem azért, mert megveszekedett populisták, hanem azért, mert nem a 19. század mentén újraéledő ideológiák hívei. Ma populistáknak azokat szokás nevezni, akik nem fogadják el az elitek és az intézmények uralmát. De nem. A törésvonal nem itt van. A törésvonal ott keletkezett, hogy sokak nem találták meg magukat a liberális demokrácia vélt belpolitikai konszenzusában. De mondjuk másképpen. Sokak szinte teljesen érzéketlenek arra a nyelvre és arra a mondanivalóra, amely a demokráciát, mint történelmen kívüli és belpolitikai projektet jellemzi. Ők a demokráciát történelmi és külpolitikai projektnek tekintik.

A kérdés csak az, hogy ha igazunk van, mit kezdünk ezzel a felismeréssel.

A válasz csak az lehet, hogy ezt az új törésvonalat illő tudomásul venni és tiszteletben tartani. Ugyanis a politikában részt vevő nemzedékeket ma látványosan ez osztja meg. Az egyik tábor attól retteg, hogy leépül a liberális intézményrendszer; a másik attól, hogy Európát és Magyarországot elárasztják a bevándorlók. Lehet ezt a dichotómiát a bal-jobb, vagy a liberális-konzervatív törésvonal mentén magyarázni? Aligha. Ezek a magyarázatok elégtelenek. Olyan magyarázatra van szükségünk, amely világossá teszi, hogy a két tábor között az ellentét a demokrácia térbeli értelmezésében van. A vitakérdés tehát egyszerűen szólva az: minek tekintsük a

demokráciát: egy belső, intézményes elrendeződésnek, vagy egy külső, geopolitikai konstellációnak?

A dráma abban áll, hogy a demokrácia természetesen mindkettő. Csakhogy a ma egymással szembenálló táborok épp úgy elvitatják a másik igazsághoz való jogát, mint ahogy elvitatta a bal- a jobboldaltól; vagy liberálisok a konzervatívoktól. Azaz: bár a mai dichotómia formai értelemben egyáltalán nem 19. századi (nem ideologikus), de tartalmilag mégis az. Ily módon új alakban, megváltozott feltételek között éppen ugyanazt éljük át, mint korábban, legfeljebb az elnevezések mások. A demokrácia mai két oldalán állók épp oly elszánt ellenfelei egymásnak, mint elődeik.

A politika természete mit sem változik.

Ebből pedig egy tanulság adódik számunkra. A legnagyobb kihívás, hogy intézményesíthető-e a politikában egyszerre két igazság. Válthat-e egymással egyenrangúvá a bel- és a külpolitikai szemléletmód? Megértjük-e, hogy sem az egyik, sem a másik mentén nem építhető konszenzus, ellenben mindkettő hozzátesz a világ értelmezéséhez?

